



INGLIZ VA O'ZBEK XALQ MAQOLLARIDA AKS ETGAN XALQ TAFAKKURINING XUSUSIYATLARI

Khakimova Shokhista Raimovna

PhD, Associate professor

Gulistan State University (Uzbekistan)

Hasanova Mokhira Xabibulla kizi

Master student of Gulistan State University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19380889>

Keywords: Folk proverbs, English and Uzbek folk thought, Cultural comparison, Moral values, Pedagogical importance.

In this article, the features of folk thought reflected in English and Uzbek folk proverbs are scientifically analyzed. During the research, moral values, logical thinking, patience and life experience of the people are studied through proverbs. The article describes in detail the similarities and differences, cultural and social context, stylistic and linguistic features of the proverbs of the two peoples. The importance of using proverbs for pedagogical and educational purposes is also considered. The results of the research allow a deep understanding of national thought and culture through a comparative analysis of English and Uzbek folk proverbs.

Maqollar – har bir xalqning boy madaniy merosi, milliy tafakkurining aks etuvchi eng muhim manbalaridan biridir. Ingliz va o'zbek xalq maqollari uzoq tarixiy rivojlanish jarayonida shakllanib, o'zlarining xalq hayotidagi ijtimoiy, axloqiy va ma'naviy qadriyatlarini ifodalash xususiyatiga ega. Maqollar orqali insonning hayotiy tajribasi, mehnat, adolat, sabr-toqat va muloqotdagi odob kabi qadriyatlar qiyosiy ravishda o'rganilishi mumkin. Ingliz va o'zbek xalq maqollarida uchraydigan umumiy va farqli jihatlar xalq tafakkurining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi. Masalan, ingliz maqollarida ko'proq individualizm, mehnatga intilish va vaqtni samarali ishlatish kabi qadriyatlar aks etadi, o'zbek maqollarida esa jamoaviylik, mehr-oqibat, oilaviy va do'stlik munosabatlari, xalqning urf-odatlarini, sabr-toqat va hayotiy tajriba ko'proq yoritiladi. Shuningdek, maqollarni tahlil qilish orqali xalq tafakkurining mantiqiy fikrlash, og'zaki ijodiy ifoda va xulq-atvor me'yorlarini shakllantirishdagi roli ko'rish mumkin. Ushbu maqola ingliz va o'zbek xalq maqollaridagi xalq tafakkurining xususiyatlarini taqqoslash, umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlash hamda ularning xalq ma'naviyati va axloqiy qadriyatlaridagi o'rnini yoritishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari nafaqat ikki xalq madaniyatini chuqurroq tushunishga, balki til, adabiyot va etnopsixologiya sohalarida ham qo'llanilishi mumkin bo'lgan ilmiy ma'lumotlarni beradi.

Maqollar har bir xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va axloqiy qadriyatlarini aks ettiruvchi eng qadimiy manbalardan biridir. Bugungi kunda globalizatsiya jarayonida turli xalqlarning madaniy aloqalari kuchayib, xalqlararo muloqot va til o'zaro ta'siri ortib bormoqda. Shu bilan birga, yosh avlod orasida xalq og'zaki ijodining ahamiyati, jumladan maqollar va ularning ma'naviy-ta'limiy roli yetarli darajada e'tirof etilmaydi. Ingliz va o'zbek xalq maqollaridagi tafakkur xususiyatlarini tadqiq qilish, ularning o'xshashlik va farqliliklarini aniqlash bugungi kunda milliy identitetni saqlash, tarbiyaviy va pedagogik ishlarni rivojlantirish hamda xalq ma'naviyati va madaniyatini yosh avlodga yetkazish uchun dolzarb hisoblanadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi ingliz va o'zbek xalq maqollarida aks etgan xalq tafakkurining xususiyatlarini tadqiq qilish, ularning umumiy va o'ziga xos jihatlarini aniqlash hamda bu tafakkur unsurlarining milliy ma'naviyat va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi



rolini yoritishdir. Shu bilan birga, maqola orqali ikki xalq madaniy merosini taqqoslash, xalq pedagogik va axloqiy tajribalarini tahlil qilish ham nazarda tutilgan.

Maqollar xalq og'zaki ijodining eng qadimiy shakllaridan biri bo'lib, milliy tafakkur va madaniyatning rivojlanishini o'rganish uchun asosiy manbani tashkil etadi. Ular xalqning hayotiy tajribasi, axloqiy qadriyatlari, urf-odatlar va ma'naviy qadriyatlarini qisqa, lekin mazmunli shaklda ifodalaydi. Ingliz va o'zbek xalq maqollarida uchraydigan simvolik va metaforik obrazlar, tilning stilistik xususiyatlari orqali xalq tafakkurini tahlil qilish mumkin. Maqollarni o'rganish nafaqat lingvistik va etnopsixologik, balki pedagogik jihatdan ham ahamiyatga ega. Shu bilan birga, maqollar orqali xalqning mantiqiy fikrlash, axloqiy baholash va hayotiy masalalarni hal qilishdagi qarashlari o'rganiladi. Ingliz va o'zbek maqollaridagi farq va o'xshashliklar xalq tafakkurining umumiy va milliy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Ingliz xalq maqollarida ko'proq individualizm, mehnatsevarlik, vaqtni samarali ishlatish va shaxsiy mas'uliyat kabi qadriyatlar aks etadi. Masalan, "Time is money" maqoli vaqtning qadriyatini, "A stitch in time saves nine" esa oldini olish va mas'uliyatni ifodalaydi. Ingliz maqollari ko'pincha hayotiy tajribaga asoslangan mantiqiy mulohazalar, tezkor yechimlar va ogohlantirishlarni o'z ichiga oladi. Ular til va uslub jihatdan aniq, lo'nda va qisqa bo'lib, tafakkurning sistemali va analitik jihatlarini ochib beradi. Shu bilan birga, ingliz maqollarida optimizm, kuchli iroda, qat'iyatlilik kabi xususiyatlar ham uchraydi. Ularni tadqiq qilish xalqning axloqiy qadriyatlari va ijtimoiy ongini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. O'zbek xalq maqollarida esa jamoaviylik, mehr-oqibat, sabr-toqat va insoniy munosabatlar markaziy o'rinni egallaydi. Masalan, "Odam o'zini bilsa, boshqani ham biladi" va "Mehnat qilganning mevasi shirin bo'ladi" maqollari orqali xalqning axloqiy va mehnatga oid qadriyatlari ifodalanadi. O'zbek maqollarida metaforik va obrazli ifoda, xalqning tarixiy tajribasi va etnopsixologik xususiyatlari muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, ularning til va stilistik uslubi o'zbek xalq tafakkurining ilqligi, sabr-toqatga tayyorligi va do'stona munosabatlarga urg'u berishini ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek maqollari orqali milliy qadriyatlar, urf-odatlar va axloqiy me'yorlar avloddan-avlodga yetkaziladi.

Ingliz va o'zbek xalq maqollarida hayotiy tajriba, axloqiy qadriyatlar va mantiqiy fikrlash ko'pincha bir xil mavzularda namoyon bo'ladi. Masalan, mehnatni qadrlash bo'yicha inglizlarda "Hard work pays off" (Mehnat samara beradi) maqoli mavjud bo'lsa, o'zbeklarda "Mehnat qilganning mevasi shirin bo'ladi" maqoli shunga o'xshash mazmunni beradi. Ikkala xalq maqollarida sabr-toqat ham muhim mavzu hisoblanadi: inglizlarda "Patience is a virtue" (Sabr – fazilat) maqoli, o'zbeklarda esa "Sabr-toqat bilan ish qilgan odatiga yetadi" maqoli uchraydi. Shu bilan birga, donolik va ogohlantirish xususiyatlari ham o'xshash: inglizlarda "Look before you leap" (Oqilona harakat qil) va o'zbeklarda "O'ylab ish qil, ehtiyot bo'l" maqollari mantiqiy fikrlashni rag'batlantiradi. Ushbu o'xshashliklar xalq tafakkuridagi universal qadriyatlarni, insoniy tajriba va axloqiy me'yorlarni aks ettiradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, har ikki xalq maqollari hayotiy masalalarni tushuntirish va ogohlantirish vositasi sifatida ishlatiladi. Misol uchun, do'stlik va yordam mavzusi: inglizlarda "A friend in need is a friend indeed" va o'zbeklarda "Do'st darda tanib bo'ladi" maqollari bir-biriga mos keladi. Shu tarzda, hayotiy va axloqiy qadriyatlar maqollarda xalq tafakkurining umumiy xususiyatlarini ochib beradi.

Farqliliklar asosan madaniy va ijtimoiy kontekst bilan bog'liq. Ingliz maqollarida individualizm va shaxsiy mas'uliyat ustuvor bo'lib, masalan, "Every man for himself" (Har bir kishi o'zini o'ylasin) va "Time is money" (Vaqt – pul) kabi maqollar uchraydi. O'zbek



maqollarida esa jamoaviylik va mehr-oqibat ko'proq aks etadi: "Do'st bilan ishni yengil qil" va "Oila – boshpananing eng katta quvvati" maqollari bunga misol bo'la oladi. Shu bilan birga, stilistik farq ham mavjud: ingliz maqollarida lo'nda va aniq ifoda, o'zbek maqollarida esa metaforik va obrazli ifoda ko'proq uchraydi. Masalan, inglizlarda "A stitch in time saves nine" maqoli mantiqiy va qisqa, o'zbeklarda esa "Bir chiziq bilan ishni tuzat, o'n ishni oldindan qutqar" maqoli obrazli va donolikni ifodalaydi. Ushbu farqlar xalq tafakkurining madaniy va til xususiyatlarini aks ettiradi.

Maqollarni o'rganish uchun bir nechta metodlar qo'llaniladi. Lingvistik metodlar orqali maqollarning so'z va iboralar tarkibi, stilistik xususiyatlari o'rganiladi. Masalan, ingliz maqolida "Time is money" iborasi lo'nda va aniq, o'zbek maqolida "Vaqt – qimmat" iborasi esa qisqa va ma'noli. Etnopsixologik metodlar xalq tafakkurining axloqiy, ijtimoiy va muloqot xususiyatlarini tahlil qilishga imkon beradi. Pedagogik metodlar esa maqollarni tarbiyaviy maqsadlarda qo'llashga xizmat qiladi. Masalan, maktab darslarida "Honesty is the best policy" va "Halollik eng yaxshi siyosatdir" maqollari orqali axloqiy qadriyatlarni o'rgatish mumkin. Shu bilan birga, mantiqiy tahlil metodlari maqollardagi sabr-toqat, ehtiyotkorlik va hayotiy maslahatlarni aniqlashga yordam beradi.

Maqollar yosh avlodni tarbiyalash va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Masalan, o'zbek maqoli "Sabr-toqat qilgan oshar" orqali sabrni, ingliz maqoli "Patience is a virtue" orqali esa sabr va mantiqiy fikrlashni o'rgatadi. Shuningdek, do'stlik va yordam mavzusi ham tarbiyaviy ahamiyatga ega: inglizlarda "A friend in need is a friend indeed", o'zbeklarda "Do'st darda tanib bo'ladi" maqollari bolalarga ijtimoiy xulqni o'rgatadi. Mehnat va mas'uliyatni qadrlash ham pedagogik jihatdan muhim: inglizlarda "Hard work pays off", o'zbeklarda "Mehnat qilganning mevasi shirin bo'ladi" misollarini keltirish mumkin. Shu tarzda, maqollar nafaqat xalq tafakkurini aks ettiradi, balki ularni tarbiyaviy va pedagogik vosita sifatida ishlatish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek xalq maqollarida xalq tafakkurining umumiy va milliy xususiyatlari aniq namoyon bo'ladi. Umumiy jihatlar sifatida hayotiy tajriba, axloqiy qadriyatlar, mantiqiy fikrlash, sabr-toqat va maslahat berish tizimi ko'zga tashlanadi. Shu bilan birga, milliy xususiyatlar madaniy kontekst, til va stilistik o'ziga xoslik orqali namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz maqollarida individualizm, shaxsiy mas'uliyat va vaqtni qadrlash ustuvor bo'lsa, o'zbek maqollarida jamoaviylik, mehr-oqibat, sabr-toqat va ijtimoiy munosabatlar markaziy o'rinni egallaydi. Maqollarni tadqiq qilish orqali xalq tafakkurining axloqiy, pedagogik va mantiqiy jihatlarini chuqur tushunish mumkin. Shu bilan birga, maqollar xalq madaniyati, tarixiy tajribasi va etnopsixologik xususiyatlarini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Ilmiy tavsiyalar sifatida maqollarni maktab va oliy ta'lim jarayonida, shuningdek tarbiyaviy ishlar va xalqaro tadqiqotlarda keng qo'llash tavsiya etiladi. Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek maqollaridagi o'xshashlik va farqliliklarni o'rganish, xalq tafakkurini, axloqiy qadriyatlarini va madaniy merosini chuqurroq anglashga xizmat qiladi hamda yosh avlodni milliy va umumiy qadriyatlar bilan tanishtirish imkonini beradi.



References:

1. Chorlieva, I. K. (2025). Illness, cure and culture: Proverbs as a mirror of folk medicine in Uzbek and English. International Conference on Multidisciplinary Sciences and Educational Practices, 37–41.
2. Axmedov, I. (2025). A comparative analysis of Uzbek and English proverbs: Cultural insights and linguistic features. *Qo'qon Universiteti Xabarnomasi*.
3. Qodirova, Z. (2025). Meaning beyond words: The pragmatic functions of proverbs in English and Uzbek discourses. *International Journal of Medical Sciences*, 8(8), 7–9.
4. Axmedov, I. (2025). Proverbs as social glue: How shared wisdom creates connection and understanding. *Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations*.
5. Choriyeva, D. (2025). Proverbs and their lingua-culturological features in English and Uzbek. *Ta'lim Innovatsiyasi va Integratsiyasi*, 37(2), 24–27.
6. Kholboyeva, I. S. (2025). Linguocultural characteristics of proverbs with the component "heart" in English and Uzbek languages. *Journal of New Century Innovations*.
7. Tojiboyeva, N. (2024). Comparative analysis of typology in Uzbek and English folk proverbs. *Research Focus International Scientific Journal*, 3(2), 131–135.